

KAI KURIE KAPITALINIŲ ĮDĖJIMŲ EKONOMINIO EFEKTYVUMO SVARBIAUSIŲ RODIKLIŲ TAIKYMO TVENKININKYSTĖJE YPATUMAI

A. SAMAJAUSKAS

Vienu iš svarbiausių materialinės-techninės komunizmo bazės kūrimo elementų yra gamybiniai fondai. Jų atkūrimo ir didinimo klausimai buvo ir lieka aktualiu partijos ir visos liaudies uždaviniu. Kaip žinia, gamybinių fondų atkūrimas ir didinimas vyksta kapitalinių įdėjimų būdu. Todėl kapitalinių įdėjimų ekonominio efektyvumo klausimas iškyla kaip pirmasis uždavinys, planuojant ir praktiškai sprendžiant konkrečius liaudies ūkio vystymo uždavinius.

Tvenkininkystėje kapitalinius įdėjimus sudaro išlaidos naujų tvenkinių bei kitų žuvininkystės objektų statybai, rekonstrukcijai ir kapitaliniam remontui, veislinių žuvų būrio formavimui, laivams bei varikliams ir kitai reikalingai technikai įsigyti, taip pat gamybinės ir kultūrinės paskirties pastatams statyti bei remontuoti ir lėšos žuvų mailyui, trąšoms, kuriai įsigyti. Vadinasi, tvenkinių ūkyje, kaip ir kitose liaudies ūkio šakose, kapitaliniai įdėjimai yra pagrindinių gamybinių ir negamybinių fondų atnaujinimo ir išplėtimo, taip pat apyvartinių fondų papildymo šaltiniai.

Šiuo klausimu ekonomistų nuomonės skiriasi. Dalis ekonomistų teigia, kad kapitaliniais įdėjimais laikomos išlaidos (sąnaudos) pagrindinių fondų paprastajai ir išplėstinei reprodukcijai bei veikiančiųjų pagrindinių fondų rekonstrukcijai. Tačiau negalima pamiršti, kad pagrindiniai gamybiniai fondai veikia ne izoliuotai. Jie reprodukcijos procese dalyvauja, tik esant tam tikram apyvartinių fondų dydžiui. Be apyvartinių pagrindinių fondų negali dalyvauti jokiam reprodukcijos procese. Todėl, planuojant kapitalinius įdėjimus pagrindinių fondų sukūrimui ir veikiančių išplėtimui, neišvengiamai turi būti planuojamos išlaidos apyvartiniams fondams papildyti. O tai reiškia, kad kapitaliniai įdėjimai yra ne tik sąnaudos paprastajai ir išplėstinei pagrindinių fondų reprodukcijai, bet ir lėšos, skiriamos apyvartinių fondų papildymui.

Kapitalinių įdėjimų ekonominio efektyvumo klausimai tvenkininkystėje iki šiol nebuvo kiek nors plačiau nagrinėjami. Todėl nenuostabu, kad iki pastarojo laiko nebuvo nustatyti šiai ūkio šakai atitinkami kapitalinių įdėjimų ekonominio efektyvumo rodikliai.

Šį trūkumą iš dalies pašalino 1969 metų rugsėjo mėnesį patvirtinta naujoji Tipinė kapitalinių įdėjimų ekonominio efektyvumo nustatymo metodika¹, paruošta, remiantis TSKP CK Rugsėjo (1965 m.) plenumo ir

¹ Naująją Tipinę kapitalinių įdėjimų ekonominio efektyvumo nustatymo metodiką 1969 m. spalio 8 d. patvirtino TSRS Valstybinis plano komitetas, TSRS Valstybinis statybos reikalų komitetas ir TSRS Mokslų akademijos prezidentas.

TSKP XXIII suvažiavimo nutarimais, numatančiais sparčiau didinti visuomeninės gamybos efektyvumą, tobulinti liaudies ūkio planavimą ir ekonominį skatinimą.

Šios metodikos panaudojimas suteikia galimybes įvesti vieningą efektyvų tyrimo metodą. Kartu atitinkamoms ministerijoms ir žinyboms pavesta paruošti papildomas instrukcijas, kurios įgalintų geriau pritaikyti Tipinę metodiką kiekvienoje liaudies ūkio šakoje bei gamybos bare, atsižvelgiant į konkrečias sąlygas, gamybos savitumus. Tvenkininkystėje, kaip ir kituose žemės ūkio gamybos baruose, nemažą ir žymią įtaką daro gamtinis veiksnys. Todėl, norint, kad ekonominė analizė būtų tiksli, tyrimo metu reikia remtis ne vienerių, o trejeto ir daugiau metų duomenimis. Tvenkininkystėje, kaip ir gyvulininkystėje, reikšmingas natūralus reprodukcijos procesas. Todėl iškyla ir specifiniai gamybinių fondų reprodukcijos skaičiavimo metodai.

Atsižvelgiant į šias gamybos ypatybes, tvenkininkystėje turėtų būti skiriami visuminių ir papildomųjų kapitalinių įdėjimų bendrasis ir palyginamasis ekonominis efektyvumas. Visuminių kapitalinių įdėjimų kategorija apima visus įdėjimus, panaudotus, sukuriant išbaigtą tvenkininkystės objektą. Tai gali būti įdėjimai, sukuriant atskirą tvenkininkystės ūkį, arba lėšos, panaudotos, sukuriant visus tvenkininės žuvininkystės ūkius, bendrai paėmus. Visuminių ir papildomųjų kapitalinių įdėjimų kategorija yra kintama. Tuo atveju, kai steigiamas naujas tvenkininkystės ūkis, tai, visų tvenkininės žuvininkystės ūkių požiūriu, lėšos jam steigti bus papildomieji kapitaliniai įdėjimai tvenkininkystės ūkiui vystyti respublikoje. Tačiau, nagrinėjant kapitalinių įdėjimų panaudojimą viename ūkyje, čia taip pat turėtų būti skiriami visuminiai kapitaliniai įdėjimai, sunaudoti šio ūkio steigimui, ir papildomi kapitaliniai įdėjimai, įdiegiant naują techniką, naujus tvenkininkystės objektus. Atskiruose ūkiuose ir gamybos grandyse visuminių ir papildomųjų kapitalinių įdėjimų bendrąjį ekonominį efektyvumą geriausiai išreiškia pelno ir kapitalinių įdėjimų sumos santykis. Apskaičiavimui naudotina Tipinės metodikos formulė:

$$E = \frac{V - S}{K},$$

kurioje: V —nagrinėjamo laikotarpio produkto vertė realizavimo kainomis;

K —sąmatinė objekto kaina;

S —nagrinėjamo laikotarpio metinio produkto savikaina.

Antai Raseinių tvenkinių ūkio statybai sunaudota 477,3 tūkst. rb kapitalinių įdėjimų. Vidutinė metinė trejų metų išaugintos žuvies vertė realizavimo kainomis yra 87,2 tūkst. rb, produkcijos vidutinė metinė savikaina — 66,3 tūkst. rb. Taigi $E_{kp} = \frac{87,2 - 66,3}{477,3} = \frac{20,9}{477,3} = 0,043$.

Tipinė metodika numato, kad efektyvumo koeficientas turi būti ne mažesnis kaip 0,12. Vadinasi, į Raseinių tvenkinių ūkį įdėtos lėšos duoda 2,8 karto mažesnę efektą, negu numato Tipinė metodika.

Labai reikšmingu kapitalinių įdėjimų ekonominio efektyvumo rodikliu yra apsimokėjimo laikas. Jis susintetina visą nagrinėjamos ūkio šakos veiklą, tam tikru mastu nusako gamybos intensyvumo lygį ir didele dalimi apsprendžia kapitalinių įdėjimų tikslingumą vienai ar kitai ūkio šakai. Todėl nenuostabu, kad šio rodiklio nustatymui siūlomi keli variantai.

Pavyzdžiui, nagrinėdamas žuvininkystės ūkių gamybinių fondų apsimokėjimo laiką, B. Ausiejus savo disertacijoje¹ pasinaudojo V. Semionovo² formule:

$$T = 100: \frac{P \times 100}{E_p - F_{ap} - A},$$

kurioje įvesta amortizacijos reikšmė A. Ši formulė, be abejo, leidžia žymiai tiksliau nustatyti apsimokėjimo laiką. Tačiau silpna šios formulės pusė yra ta, kad minusuojama iš fondų tik vienerių metų arba praeito laikotarpio amortizacinių atskaitymų suma.

Kaip žinoma, amortizacija yra laipsniškas pagrindinių fondų vertės pernešimas į naujai sukurto produkto vertę. „Nusidėvėjimas (paliekant nuošalyje moralinį nusidėvėjimą) yra ta vertės dalis, kurią pagrindinis kapitalas jo naudojimo eigoje palaipsniui perteikia produktui, — perteikia, vidutiniškai imant, tiek, kiek jis praranda savo vartojamąją vertę“³. Tai reiškia, kad gamybos procese ir veikiant natūralioms gamtinėms sąlygoms pagrindiniai fondai amortizuojasi, pamažu prarasdami savo kokybę ir fizines gamybines savybes, vadinasi, prarasdami savo vartojamąją vertę. Todėl pagal aukštesnių organizacijų patvirtintus normatyvus kiekvienais metais vyksta amortizacinių fondų nuvertinimas, pasireiškiantis amortizacinių atskaitymų forma. Šių atskaitymų norma nustatoma, atsižvelgiant į pagrindinių fondų savybes fizinio ir moralinio nusidėvėjimo požiūriu. Žinoma, tai nereiškia, kad šie atskaitymai tiksliai parodo faktinį fondų nusidėvėjimo laipsnį. Tačiau, skaičiuojant kapitalinių įdėjimų apsimokėjimo laiką, į šį momentą negalima neatsižvelgti. Darant amortizacinius atskaitymus, faktiškai mažėja pagrindinių fondų vertė, o kartu ir juos sudariusių kapitalinių įdėjimų suma.

Panagrinėkime tokį pavyzdį. Tvenkinių šienavimo mašina X kainavo 10 tūkstančių rublių. Jos amortizacinių atskaitymų norma yra 20 procentų. Šią mašiną įdiegus į gamybą, buvo gauta 2 tūkst. rb metinio pelno. Skaičiuojant įprastu metodu, mašinos apsimokėjimo laikas būtų:

$$T = \frac{10}{2} = 5 \text{ metai.}$$

Tačiau toks skaičiavimas nėra visiškai teisingas. Ir štai dėl ko. Darant amortizacinius atskaitymus, kaip jau buvo minėta, kapitalinių įdėjimų suma mažėja proporcingai amortizacinių atskaitymų dydžiui. Todėl po metų minėtos mašinos X vertė bus ne 10, o tik 8 tūkst. rb; dar po metų — 6 tūkst. rb ir t. t. Todėl, skaičiuojant kapitalinių įdėjimų apsimokėjimo laiką, turėtų dalyvauti ne pradinė, o faktinė likutinė vertė. Ją galima apskaičiuoti paprastai aritmetiškai, susumavus visas likutines kapitalinių įdėjimų sumas (kapitaliniai įdėjimai — amortizacinių atskaitymų suma) ir padalinus iš metų skaičiaus, per kurį amortizacinių atskaitymų būdu padengiama kapitalinių įdėjimų suma.

Pavyzdžiui,	10
	8
	6
	4
	2
	30:5=6

¹ B. Ausiejus, Kai kurie Lietuvos TSR valstybinių tvenkininės žuvininkystės ūkių gamybos rentabilumo didinimo klausimai. Kandidatinė disertacija, Vilnius, 1968.

² В. Семенов, Рациональное использование основных и оборотных фондов в сельском хозяйстве. «Экономика сельского хозяйства», 1968, № 2.

³ К. Марксas, Kapitalas, t. II, Vilnius, 1958, p. 146.

Dar paprasčiau tai galima padaryti, pasinaudojus tokia formule:

$$S_{\text{lf}} = \frac{a_1 + a_n}{2},$$

kurioje S_{lf} — likutinė faktinė kapitalinių įdėjimų suma;

a_n — galutinis-likutinis kapitalinių įdėjimų sumos narys (šiuo atveju — 2);

a_1 — pradinė kapitalinių įdėjimų suma.

Sustatome reikšmes:

$$S_{\text{lf}} = \frac{10 + 2}{2} = 6 \text{ tūkst. rb.}$$

Turint vidutinę faktinę kapitalinių įdėjimų sumą, skaičiuojamas apsimokėjimo laikas:

$$T = \frac{6}{2} = 3 \text{ metai.}$$

Šie skaičiai rodo, kad kapitaliniai įdėjimai mašinai X įsigyti faktiškai apsimokėjo ne per 5, o per 3 metus. Šis skaičiavimo būdas reikšmingas ne tik tvenkininkystei, bet ir visoms kitoms liaudies ūkio šakoms, kuriose vyrauja labai aukšta pradinė statybos darbų kaina, bet užtat ilgas eksploatavimo laikotarpis.

Antai Raseinių žuvininkystės ūkio tvenkinių ir kitų hidrotechninių įrengimų bei kelių statybai buvo sunaudota 477,3 tūkst. rublių. Esant vidutinei amortizacinių atskaitymų normai 3,3 procento, metinė amortizacinių atskaitymų suma sudaro 15,4 tūkst. rublių. Vidutinė faktinė kapitalinių įdėjimų suma bus:

$$S_{\text{lf}} = \frac{15,7 + 477,3}{2} = 246,5 \text{ tūkst. rb.}$$

Tvenkininkystė per metus vidutiniškai duoda 20,9 tūkst. rublių pelno. Apsimokėjimo laikas bus:

$$T = \frac{246,5}{20,9} = 11,8 \text{ metų.}$$

Tvenkininkystėje daugiausia kapitalinių įdėjimų sunaudojama įrenginių, t. y. pylimų, griovių ir kitų hidrotechninių objektų, statybai. Šių pagrindinių priemonių amortizacija priklauso nuo daugelio veiksnių. Tačiau ypač išryškėja medžiagų atsparumo, stabilumo veiksnius. Antai, panaudojus gelžbetoninę pralaidą, šio įrenginio tarnavimo laikas prailgėjo daugeliu dešimtmečių. Tvenkinių statyboje ypač reikšmingas gruntų veiksnius, sudarantis pagrindinę pylimų ir griovių statybos bazę. Tyrimai rodo, kad tvirtuose gruntuose šie įrengimai yra stabilūs, labai nežymiai amortizuojasi, menkai pasiduoda pašaliniais poveikiams. Tuo tarpu rupiuose gruntuose įrengti tvenkiniai ir kiti žuvininkystės įrenginiai amortizuojasi žymiai greičiau, jie jautresni tokiems pašaliniais poveikiams, kaip liūtys, pavasario polydžiai, pašalo ėjimas. Dėl šių fizinių savybių susidaro skirtingas santykis tarp normatyvinių amortizacinių atskaitymų ir faktiškai grįžtamųjų amortizacijai padengti lėšų. Todėl, skaičiuojant kapitalinių įdėjimų apsimokėjimo laiką, būtų tikslinga ne tik minusuoti normatyvinių atskaitymų sumą, bet ir pridėti faktiškai sunaudotas šių įrenginių einamajam remontui lėšas. Tai daryti verčia šios priežastys. Prie einamojo re-

monto priskiriami tokie darbai, kaip pylimų sutvirtinimas, pavasarį jiems apgriuvus dėl polydžio vandens, liūčių arba didelės filtracijos poveikio. Šiems darbams atlikti dedami nauji kapitaliniai įdėjimai, nors ir nesukuriami nauji gamybiniai pajėgumai, o tik atstatomi buvę. Išgriovoms, filtracijos paveiktam pylimui reikia žymiai daugiau lėšų, negu jų būtų panaudota tiems patiems darbams rengimo stadijoje, nes šiam remontui dažniausiai tenka panaudoti žymiai atsparesnes ir kartu brangesnes medžiagas, pavyzdžiui, betoną, akmenis ir kt. Kokią įtaką remonto lėšų prijungimas prie kapitalinių įdėjimų vidutinės faktinės sumos turėtų apsimokėjimo laiko apskaičiavimuose, rodo tyrimai, atlikti Arnėnų tvenkinių ūkyje. Visuminiai kapitaliniai įdėjimai šiame ūkyje sudaro 329,9 tūkst. rb, likutinė faktinė kapitalinių įdėjimų suma — 166,6 tūkst. rb, vidutinė metinė pelno suma — 11,9 tūkst. rb, eksploatavimo metu einamajam remontui sunaudota 14,5 tūkst. rublių. Taigi, apskaičiavus faktinių likutinių kapitalinių įdėjimų apsimokėjimo laiką, neatsižvelgiant į remonto išlaidas, jis būtų toks:

$$T = \frac{166,6}{11,9} = 14 \text{ metų,}$$

o jei būtų pridėtos remonto išlaidos, tai:

$$T = \frac{181,1}{11,9} = 15,2 \text{ metų.}$$

Šie skaičiai rodo, kad vis dar pasitaikanti tendencija kapitaliniais įdėjimais laikyti tik įdėjimus į pagrindinius ir apyvartinius fondus nėra visiškai teisinga, nes einamojo remonto lėšos sudaro žymias sumas. Visų remonto išlaidų priskyrimas kapitalinių įdėjimų kategorijai padeda tiksliau susumuoti šių įdėjimų visumą objekto statybai ir eksploatacijai. Toks skaičiavimas padidintų projektuotojų atsakomybę, parenkant geriausią tvenkinių statybos variantą, o ūkių vadovų atsakomybę, eksploatuojant objektus. Gerai žinoma, kad dar dažnai pasitaiko atvejų, kai dėl neūkiškumo, laiku nepašalinus nežymių pylimų, griovių defektus arba deformacijas, vėliau jų pašalinimui tenka įdėti žymias lėšas.

Atsižvelgiant į ankstesnes pastabas, kapitalinių įdėjimų apsimokėjimo laiką reikėtų skaičiuoti, remiantis tokia formule:

$$T = \frac{K_{if} + R}{P},$$

kurioje K_{if} — kapitalinių įdėjimų faktinė vidutinė suma;

R — einamojo remonto išlaidų suma;

P — pelnas.

Nustatant visuminių kapitalinių įdėjimų bendrąjį ekonominį efektyvumą tvenkininkystėje, kaip ir kitose liaudies ūkio šakose, reikėtų išanalizuoti eilę veiksnių, nuo kurių priklauso ekonominio efektyvumo laipsnis, jų tarpe fondų imlumo, darbo ir medžiagų panaudojimo kitimus. Šie veiksniai atskleidžia galimybes, kaip mažinti darbo jėgos, materialinių išteklių, kapitalinių įdėjimų apimtį, arba parodo, jog juos būtina didinti. Ypač reikšmingas fondų imlumo rodiklis. Žemiau pateiktoje 1 lentelėje parodyta Lietuvos TSR tvenkininkystės ūkių fondų imlumo dinamika.

Lentelės duomenys rodo, kad fondų imlumas bendrosios produkcijos gamybai per nagrinėjamus metus turėjo tendenciją mažėti, bet visumoje jis dar liko labai aukštas. Tarybiniuose ūkiuose 1968 metais 100-tui rublių bendrosios produkcijos teko 144,7 rb. Tai nėra atsiktinis reiškinys, o dės-

Lietuvos TSR tvenkininkystės ūkių fondų imlumo dinamika

Metai	Gamybinių fondų vidutinė metinė vertė (tūkst. rb)	Gamybinių fondų faktinė likutinė vertė (tūkst. rb)	Pagaminta bendrosios produkcijos (tūkst. rb)	Fondų imlumas 100-tui rb bendrosios produkcijos	
				skaičiuojant pagal gamybinių fondų vidutinę vertę (rb)	skaičiuojant pagal faktinę likutinę gamybinių fondų vertę (rb)
1964	3710	1855,2	316	1170	587,1
1965	4159	2081,6	195	2130	1067,5
1966	6769,4	3385,3	543	1240	623,4
1967	8607,6	4313	749,6	1140	575,4
1968	10136	4318,1	1086,1	920	397,6

ningas objektyvių tvenkininkystės vystymosi sąlygų rezultatas. Tvenkininkystės gamybiniai fondai kūrėsi labai sudėtingomis sąlygomis, vyravo visiškas nepasitikėjimas šia žemės ūkio šaka, trūko patyrimo, ruošiant ir realizuojant tvenkinių ir kitų žuvininkystės įrenginių statybos projektus. Tai labai neigiamai atsiliepė šių darbų kokybei. Tvenkiniai, grioviai, pralaidos neretai buvo statomi, grubiai pažeidžiant hidrologinius ir hidrotechninius reikalavimus. Dėl to beveik pusės ankstesnės statybos tvenkinių (dėl vandens stokos) visiškai negalima buvo panaudoti. Žymią dalį tvenkinių trečiaisiais-ketvirtaisiais metais teko perprojektuoti ir rekonstruoti. Tačiau šiais darbais galima buvo tik iš dalies pašalinti statybines klaidas. Tuo tarpu projektavimo broko (apskaičiuotų ir faktinių vandens atsargų neatitikimą suprojektuotiems tvenkinių plotams) daugeliu atvejų pataisyti neįmanoma, o tuo pačiu negalima panaudoti ir tvenkinių. Taigi pagrindiniai gamybiniai fondai dirbtinai buvo padidinti. Kitais žodžiais tariant, priimti projektai nesudarė sąlygų intensyviai žuvininkystei vystyti ir jau projektavimo stadijoje apsprendė aukštą kapitalinių įdėjimų imlumą, žemą jų ekonominį efektyvumą.

Gerėjant projektavimo ir statybos darbų kokybei, vis daugiau atiduodama eksploatuoti plotų, pritaikytų intensyviai žuvininkystei vystyti. Tačiau ankstesnės statybos nepanaudojamuose tvenkinių plotuose įšaldytos kapitalinių įdėjimų lėšos mažina bendrą ekonominį efektą, kuris pasiekiamas gerai įruoštuose tvenkiniuose.

Todėl išskyla reikalas perskaičiuoti Lietuvos žuvininkystės ūkių tvenkininkystės pagrindinius fondus, o dabar, nagrinėjant visuminių ir papildomųjų kapitalinių įdėjimų ekonominių efektyvumo lygį, reikia iširti, kaip efektyviai panaudojami visi į šią ūkio šaką arba objektą įdėti kapitaliniai įdėjimai ir sukūrę gamybinius fondus. Toks tyrimas padeda pilniau atskleisti projektuotojų ir statybininkų darbo trūkumus. Kita vertus, ūkiams turėtų būti perduodami ir įskaitomi į jų pagrindinius fondus tik tie kapitaliniai įdėjimai, kurie dalyvauja reprodukcijos procese, o ne projektinė arba faktiškai sunaudota objekto statybai lėšų suma.

Prie balansinių kapitalinių įdėjimų priskirtina visa kapitalinių įdėjimų suma, įdėta į tiriamojo objekto statybą, remontą bei rekonstrukciją, prie faktiškai dalyvaujančių reprodukcijos procese kapitalinių įdėjimų — ta įdėjimų dalis, kuri sukūrė gamybinius fondus. Pylimų supylimas, pralaidų pastatymas dar nereiškia, kad sukurti gamybiniai fondai. Tvenkininkystėje kapitaliniai įdėjimai pagrindiniais fondais tampa tik tada, kai jie sudaro sąlygas žuvininkystei vystyti. Pylimų statyba plotuose, kurių negalima tinkamai apvandeninti arba dėl kitų priežasčių neįmanoma panaudoti, nesukuria jokių fondų. Todėl ta išlaidų dalis negali būti priskir-

ta prie ūkio kapitalinių įdėjimų. Tokį reiškinį geriausiu atveju tegalima prilyginti prie liaudies turto švaistymo. Todėl kalti dėl to asmenys ir organizacijos turi būti materialiai atsakingi, o neegzistuojančius fondus reikėtų nurašyti.

Sie samprotavimai jokiu būdu neprieštaruoja naujosios Tipinės metodikos reikalavimui įtraukti į kapitalinių įdėjimų sumą visas išlaidas, susijusias su numatomo objekto įvedimu. Nagrinėjant tvenkininkystės ūkių kūrimo projektus, ne kartą teko susidurti su atvejais, kai iš tvenkinių ūkio statybos sąmatinės vertės buvo išjungiamos išlaidos atskirų griovių, kelių statybai bei ežerų, naudojamų tvenkinių apvandeninimui, sutvarkymui, taip pat išlaidos, susijusios su plotų sukultūrinimu, nors visos šios išlaidos glaudžiai susijusios su tvenkininkystės objekto kūrimu.

Svarbiu visuminių ir papildomųjų kapitalinių įdėjimų ekonominio efektyvumo rodikliu tvenkininkystėje yra pelnas. Šiame rodiklyje susumuota sudaiktintojo ir gyvojo darbo sąnaudų, gamybos savikainos, darbo našumo visuma. Pelno apimties kitimai neatskiriamai susiję su pagrindinių ir apyvartinių fondų panaudojimo efektyvumu tiek materialiai, tiek organizaciniu požiūriais. Pelno dydis tiksliai nusako, kaip intensyviai panaudojami fondai ir darbo jėga. Šis rodiklis ypač didelę reikšmę turi dabar, kai tvenkininkystė perėjo į pilną ūkiskaitą ir naujomis planavimo bei darbo organizavimo sąlygomis pelnas tapo svarbiausiu išplėstinės reprodukcijos šaltiniu.

Nemažiau reikšmingi papildomai analizuojami darbo našumo, fondo-gražos ir natūralūs rodikliai, kurie žymiu mastu padeda nustatyti aukščiau minėtų veiksnių įtaką visuminių ir papildomųjų kapitalinių įdėjimų ekonominio efektyvumo lygiui. Iš šių rodiklių reikėtų aptarti natūraliuosius. Iki šio laiko nėra tvirtai nusistovėjusios nuomonės, kokius iš šių rodiklių laikyti svarbiausiais. Autoriaus nuomone, tvenkininkystės svarbiausiu natūraliuoju rodikliu yra prekinės produkcijos išeiga visų tvenkinių kategorijų ploto vienetui ir vienam vidutiniam metiniam darbininkui. Pirmasis rodiklis parodo, kaip panaudojami visi žemės naudmenys, ir susumuoja visus (dvimečio, trimečio) gamybos ciklo darbo rezultatus, visų tvenkinių kategorijų panaudojimo efektyvumą. Antrasis rodiklis atskleidžia darbo jėgos panaudojimo, t. y. darbo našumo lygį.

Kartu su šiais rodikliais reikia išanalizuoti, kaip kinta tvenkinių produktyvumas, panaudojant papildomus kapitalinius įdėjimus. Tvenkininkystės darbuotojų tarpe dabar vyrauja nuomonė, kad tvenkinių produktyvumą reikia skaičiuoti tik tam plotui, kuris buvo įžuvintas. Todėl specialiai įvesta apskaita apie įžuvintų tvenkinių plotus. Toks skaičiavimas neparodo, kaip intensyviai panaudojami visi tvenkinių naudmenys, kiekvienas jų hektaras, nes nuošalyje lieka neršto, žiemojimo ir galviniai tvenkiniai, kurių statybai panaudojami dideli kapitaliniai įdėjimai. Be to, jie užima nemažą žemės naudmenų plotą. Todėl būtų tikslinga tvenkinių produktyvumą skaičiuoti centneriais vidutiniškai vienam visų esamų ūkyje tvenkinių hektarui. Turint galvoje, kad tvenkinių ūkis trimetės sistemos sąlygomis augina žuvį skirtingą pagal amžių ir priaugimo intensyvumą, tai, atliekant tvenkinių produktyvumo tyrimą, reikia auginamos tvenkiniuose žuvies svorių sumą dalinti iš visų kategorijų tvenkinių ploto. Tokiu pat būdu turėtų būti skaičiuojamas ir tvenkinių įžuvinimo intensyvumas (žuvų tankumas).

Natūralūs tvenkininkystės rodikliai padeda atskleisti kapitalinių įdėjimų efektyvumo lygio priežastingumą, žymia dalimi gali pasitarnauti, ieškant kelių šiam efektyvumui didinti.

Skaičiuojant tvenkininkystės objektų panaudojimo efektyvumą, dažnai neatsižvelgiama į efektą, kurį duotų tvenkininkystei naudojami žemės naudmenys, gaminant kitą produkciją.

Tai dirbtinai išpučia kapitalinių įdėjimų ekonominio efektyvumo dydį. Šiuos momentus nagrinėti padeda palyginamasis kapitalinių įdėjimų ekonominis efektyvumas. Jis tvenkininkystėje naudotinas kaip ir kitose liaudies ūkio šakose, pasirenkant geriausią statybos, naujos technikos diegimo, produkcijos gamybos variantą. Šio efektyvumo rodikliu yra perskaičiuotų-redukuotų sąnaudų minimumas. Šiam reikalui naudotina formulė:

$$S + E_n K = \text{minimumas},$$

kurioje S — einamosios sąnaudos (savikaina) pagal kiekvieną variantą;

E_n — normatyvinis kapitalinių įdėjimų ekonominio efektyvumo koeficientas;

K — kapitaliniai įdėjimai pagal kiekvieną variantą.

Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, galima padaryti tokias išvadas. Tvenkininkystėje kapitalinių įdėjimų tyrimo specifiškumą sudaro kapitalinių įdėjimų ir faktiškai veikiančių gamybinių fondų neatitikimas. Todėl tikslinga skirti balansinį kapitalinių įdėjimų ekonominį efektyvumą ir faktinių kapitalinių įdėjimų ekonominį efektyvumą.

Kadangi pirminė tvenkinių ir kitų tvenkininkystės objektų statybos kaina palyginti yra aukšta, bet ilgas šių įrenginių naudojimo laikotarpis, tai kapitalinių įdėjimų ekonominį efektyvumą reikia skaičiuoti nuo balansinės vidutinės ir faktinės sumos. Pasirenkant statybos variantus ir eksploatuojant tvenkininkystės objektus, efektyvumo lygiui žymios įtakos turi einamojo remonto išlaidos. Todėl, skaičiuojant kapitalinių įdėjimų ekonominį efektyvumą ir kapitalinių įdėjimų apsimokėjimo laiką, reikėtų prie kapitalinių įdėjimų sumos pridėti einamojo remonto išlaidas.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko
universitetas
Prekybos ekonomikos katedra

Redakcinei kolegijai įteikta
1969 m. gruodžio mėn.

LITERATURA

1. *K. Marksas*, Kapitalas, t. II, Vilnius, 1959, p. 146.
2. *A. Povilūnas* ir *V. Ramanauskas*, Efektyvūs kapitaliniai įdėjimai — gero ūkininkavimo sąlyga, Vilnius, 1966.
3. *B. Gurklys*, *V. Ramanauskas*, Kolūkių gamybiniai fondai ir jų naudojimo gerinimas.
4. *K. Purvinskas*, Ūkio gamybinės-finansinės veiklos ekonominė analizė, Vilnius, 1969
5. *V. Mališauskas*, *J. Vaitiekūnas*, Ekonominis žemės vertinimas ir jo panaudojimas, Vilnius, 1964.
6. *B. Ausiejus*, Kai kurie LTSR valstybinių tvenkininės žuvininkystės ūkių gamybos rentabilumo didinimo klausimai, Vilnius, 1968.
7. *В. Семенов*, Рациональное использование основных и оборотных фондов в сельском хозяйстве. «Экономика сельского хозяйства», 1969, № 2.
8. *Г. Стрельников*, Экономическая эффективность выращивания бычков для мяса. Экономика сельского хозяйства, 1969, № 8.
9. *Г. С. Митюшкин*, Анализ хозяйственной деятельности социалистических сельскохозяйственных предприятий, М., «Колос», 1966.
10. «Типовая методика по установлению экономической эффективности капитальных вложений», М., 1969.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ВАЖНЕЙШИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ КАПИТАЛЬНЫХ ВЛОЖЕНИЙ В ПРУДОВОМ РЫБОВОДСТВЕ

А. САМАЯУСКАС

Резюме

Одним из важнейших факторов материального производства являются основные производственные фонды. В процессе репродукции они участвуют совместно с оборотными фондами, ибо без последних немислимо какое-либо производство. Поэтому, предусматривая капитальные вложения на создание новых и расширение действующих основных производственных фондов, в определенном соотношении должны быть предусмотрены и расходы на пополнение оборотных фондов. Следовательно, к категории капитальных вложений относятся вложения на создание новых и расширение действующих основных производственных и производственных фондов, а также на пополнение оборотных фондов. Для прудового рыбоводства характерны как совокупные, так и дополнительные капитальные вложения, а в связи с этим и исследования необходимо проводить по общей и сравнительной эффективности.

В прудовом рыбоводстве, как и в других отраслях сельского хозяйства, для результатов хозяйственной деятельности немаловажное, а иногда и решающее значение имеет природный фактор. Поэтому, в целях более объективного экономического анализа, исследования необходимо производить на основе деятельности этой отрасли за более длительный срок.

Как известно, в процессе материального производства основные производственные фонды часть своей стоимости переносят во вновь созданный продукт и тем самым, в виде амортизационных отчислений, уменьшают свою первоначальную стоимость. Поэтому при анализе окупаемости капитальных вложений и основных производственных фондов необходимо за основу брать не балансовую сумму капитальных вложений или первоначальную стоимость основных фондов, а фактическую остаточную сумму капитальных вложений или фактическую остаточную стоимость основных фондов. Для определения фактического остатка стоимости основных фондов или фактической суммы капитальных вложений предлагается следующая формула:

$$C_{\text{фо}} = \frac{a_1 + a_n}{2},$$

где $C_{\text{фо}}$ — фактическая остаточная сумма капитальных вложений или фактический остаток стоимости основных фондов;

a_1 — балансовая сумма капитальных вложений или первоначальная стоимость основных фондов;

a_n — крайний член остаточной суммы капитальных вложений или стоимости основных фондов.

Прудовое рыбоводство — сравнительно новая отрасль сельского хозяйства в республике. Недостаток опыта явился причиной множества ошибок в проектировании и строительстве этих объектов. Вследствие этого значительная часть основных производственных фондов не может быть освоена и использована для сельскохозяйственного производства и тем самым они только искусственно увеличивают объем этих фондов,

уменьшают эффективность действующих. Поэтому такие фонды следует списать.

В практике решения вопроса о выделении земельных участков для строительства рыбоводного хозяйства нередко возникает вопрос о выгоде этого мероприятия. Поэтому целесообразно для определения полной эффективности капитальных вложений в рыбоводство проводить также исследования эффективности использования тех же капиталовложений и земельных угодий для других целей сельскохозяйственного производства.